

УДК 141.7:37.091.4

ПРИНЦИП ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ У ФІЛОСОФІЇ ВИХОВАННЯ ФРІДРІХА ФРЕБЕЛЯ

Т.С. Литвиненко, аспірантка, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Розглядається творча спадщина німецького педагога Ф.Фребеля. Проаналізовано наукові джерела з основних аспектів фребелівських ідей з теорії та практики дошкільного виховання. Досліджується роль філософсько-педагогічних поглядів вченого у розбудові дошкільної освіти світу. Визначається принцип природовідповідності виховання у філософській інтерпретації педагогічних поглядів Ф.Фребеля. В умовах гуманізації та демократизації педагогічного процесу в філософії виховання Ф.Фребеля можуть бути пріоритетними такі ідеї як гуманне ставлення до дітей, розвивальний та демократичний характер виховання, врахування індивідуальності дитини та ін. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку пов'язані з вивченням джерельної бази щодо визначення педагогічних умов впровадження елементів системи Ф.Фребеля в дошкільну освіту України відповідно до соціокультурних умов сьогодення.

Ключові слова: педагогічна система Ф.Фребеля, філософія виховання, принцип природовідповідності, людина, освіта.

Як зазначають науковці, у сучасних демократичних перетвореннях універсальний характер проблем людини актуалізується в цілому комплексі питань, найважливішими з яких є питання освіти та педагогіки. Зміна методологічної орієнтації освіти – з формування особистості на стратегію її розвитку й саморозвитку – вимагає від педагогічної теорії і практики зосередження уваги на осмисленні природи людини, її внутрішнього світу, на закономірних зв'язках цього світу з усіма зовнішніми впливами, на створенні гуманних відносин в освітньому середовищі [2, с. 2]. Окрім того, слід враховувати, що сьогодні реформування освіти кардинально відрізняється від усіх попередніх реформ тим, що вперше здійснюється не на основі державно-класових ідеологічних запитів, а за ідеями ціннісно-сміслового буття людини, за логікою її історичного розвитку. Логіка ж ця передбачає повноцінний інтелектуально-духовний розвиток кожної особистості, її всебічну творчу самореалізацію [3, с. 16].

Основними принципами розвитку освіти на сучасному етапі є зосередженість процесу навчання на особистості як суб'єкті культури. Реалізація цього принципу, повернення освіти з контексту ідеології у контекст культури потребує об'єктивного аналізу, удосконалення форм і методів, переосмислення мети, змісту, цінностей, технологій освітньої діяльності [8, с. 172].

Відомо, що перша концепція сутності освіти з позиції людиноцентризму була сформульована ще Платоном, який стверджував, що освіта - це форма пізнання світу, це шлях до свободи особистості, до добра. Найвідоміші представники Ренесансу – Е. Роттердамський, Т. Мор, Т. Кампанелла, М. Монтень – тісно пов'язували розуміння людини з її гуманістичною сутністю, розглядаючи людину в одному напрямку (ця лінія знайшла своє продовження в час Просвітництва). Саме в цих епохах знаходяться витoki педагогічної антропології з її розвідками про «культуру здібностей», «удосконалення людини», «угамування її природи» за допомогою виховання і освіти.

В історії української філософсько-педагогічної думки суттєве значення має антропологічна рефлексія в творчості Г. Сковороди, М. Гоголя, П. Юркевича, В. Зеньковського. Концепція «макрокосмосу і мікрокосмосу» Г. Сковороди наближає його до сучасного «коеволюційного гуманізму» з постулатом про пріоритет природи, про соціальну й духовну сутність людини. На недостатності природних якостей людини й важливості освіти як засобу духовного розвитку людської сутності, як безупинного самооновлення, самовдосконалення наголошував М. Гоголь. П. Юркевич наполягав на необхідності встановлення в освіті суб'єкт–суб'єктних виховних відносин, коли виникає гармонія психологічної (відчутної, формальної) і моральної свободи, що виражається у здатності до самоперемоги і самовдосконалення; він висунув вимоги до розроблення педагогічних теорій, які мають підпорядковуватися трьом принципам відповідності виховання і освіти: природі дитини, культурі (дійсне) й ідеалу (належне), що надасть можливість збереження унікальності особистості й створення умов для її вільного, духовного, суто людського розвитку. В. Зеньковський у дослідженні природи й своєрідності людської психіки, душі та в їх інтерпретації обґрунтовує ідею доцільності у життєвих процесах іманентних організму змінних чинників, що зумовлюють індивідуальність психічного буття й феноменологічну багатоманітність.

В українській філософській та педагогічній думці простежуються витoki людиноцентризму та людинотворчості як притаманні субстанційні риси, які вдалося зберегти крізь історичні події. Сьогодні провідні науковці-освітяни акцентують увагу саме на культурологічному, духовному боці освіти. «Освіта наповнює людину духовністю, вона змушує її замислюватися над сутністю і цінностями свого існування. Саме вона окреслює для неї основні контури світу справжньої, а не масової культури, в яку вписані дійсні

цінності, саме вона говорить їй про те, що добро і краса не менш важливі для життя, ніж добробут і пріоритети сучасного життя. Тільки освіта формує особистість - мудрого і відповідального творця власного життя і громадянина країни. Сьогодні такою освітою може бути лише освіта інноваційна» [5, с. 9].

Попередній стан освітньої системи здебільшого орієнтувався на природничо-наукові знання. Людина ж розглядалася як частина цієї наукової проблематики. Зараз для обґрунтованого оптимального розв'язання поставлених сучасністю завдань, для системи освіти необхідним є поглиблене структурне й функціонально-орієнтоване знання про людину, що допоможе зрозуміти особистість, і тільки за таких умов можна створити дієву систему кореляцій між тим, чому і як ми повинні навчати школярів і студентів, і тим, кого конкретно ми хочемо навчити. Для створення подібної системи необхідні передусім узагальнені знання про людину.

Такі знання є здобутками філософії освіти, педагогіки тощо, а саме тому культурний потенціал освіти лежить у площині гуманітарного знання.

Суспільству потрібна інша школа – відкрита, приваблива, комфортна і ефективна. Ефективність діяльності школи визначає яскрава посмішка дитини. Її модель реалізована в системах освіти Фінляндії, Швеції, ряду інших європейських країн. Ми йдемо у Європу, а тому маємо взяти ці моделі як зразок для здійснення реформ.

Педагогічні настанови наших великих співвітчизників є безцінним надбанням світової педагогіки і культури. Хіба можна відмовлятися, скажімо, від вимог демократизації школи та ідеї народності виховання К. Ушинського, колективності та трудового становлення особистості А. Макаренка, національного виховання Г. Ващенко, сердечності у ставленні учителя до учня В. Сухомлинського? Їх ідеї знають, поважають і використовують у справі організації освіти та виховання практично на всіх континентах світу. З другого боку, педагогічний досвід успішних країн також не може бути ігнорованим. Очевидно, слід керуватись порадою великого Траса Шевченка: і чужому навчайтесь, і свого не цурайтесь. Проблема сучасної модернізації школи полягає в органічному поєднанні вітчизняного і зарубіжного педагогічного досвіду, апробованих практикою.

Сучасна загальноосвітня ситуація в Україні характеризується підвищеним інтересом до здобутків просвітителів минулих років. Зокрема, до питань створення педагогічних концепцій та використання їх у сучасних освітніх закладах. Особливо цікавими у цьому плані є глибокооригінальні погляди та діяльність Ф.Фребеля, який вплинув на розвиток дошкільної

освіти всього світу. Незважаючи на те, що педагогічні принципи Ф.Фребеля будуються на суб'єктивній метафізиці, їх цінність у об'єктивному змісті не втрачається і привертає увагу сучасних науковців.

Методичним орієнтиром слугують праці Прудченко І.І., Борисової З.Н., Виногардова М., Авраменко О.О. та інших.

Аналіз наукової літератури показав, що становлення світоглядних орієнтирів Ф.Фребеля, і як результат розробка педагогічної системи, відбувалося, в основному, під впливом ідей Й.-Г. Песталоцці, Ф. Шелінга, І.Г. Фіхте, К. Краузе. Методологічною основою навчання і виховання Я.-А.Коменський вважав ідею відповідності всіх засобів впливу на дитину законам її природного розвитку. Й.-Г. Песталоцці розвинув принцип природовідповідності у початковому навчанні та вихованні дітей – розробив систему наочності й вправ для органів чуття. Педагогічні успіхи й цікаві ідеї Й.-Г. Песталоцці стали основою подальшої творчості й практичної діяльності Ф.Фребеля.

Ф.Фребель, бачачи слабкі сторони концепцій своїх попередників, вважав необхідним будувати процес навчання та виховання дитини у відповідності з її внутрішньою, індивідуальною природою. Таке виховання спрямовується на саморозкриття, розвиток природних здібностей дитини, сил для її подальшого самовизначення [9].

Перш за все доцільно зазначити, що дитина, за Ф.Фребелем, подібна «витвору природи», яка лише у відповідній їй формі буде реалізовувати свої задатки і слідувати їм. У даному твердженні педагог іде всупереч усталеній свого часу точки зору про неприпустимість у вихованні слідувати за інстинктами. З цього приводу пророчими здаються наступні слова вихователя: «з часом інстинкти будуть виправдані у всій своїй ясності і справедливості у прийдешніх поколіннях, які будуть використовувати їх і цілковито їм довіряти» [10, с. 44].

Ф. Фребель виокремлював думку, що дитинство, як етап у розвитку кожної людини, повторює історію розвитку людства в цілому (закон поступального розвитку людини) [10]. Відповідно до проголошеного принципу він проводив аналогію між інстинктами (спонуканнями), які людство розвивало в собі на різних ступенях культурно-історичного розвитку й вродженими інстинктами дитини. Серед останніх: інстинкт до діяльності, до мистецтва, природне спонукання до знань, вроджений інстинкт до релігії. Для їх виявлення, розвитку та закріплення педагог створив систему спеціальних занять та ігор.

Аналізуючи основні стадії розвитку дитини, Ф. Фребель вважає за необхідне вказати на поступову зміну цих стадій і, оскільки кожна стадія чи сходинка являє собою дещо своєрідне, педагог у процесі впливу повинен завжди погоджувати свої дії з тими вимогами, що легко диктуються певною стадією. Цим самим Ф.Фребель наголошує на законі природовідповідності. [4, с. 92-94].

Оскільки, людина є єдиним самостійним організмом, то і виховання її повинно бути цільним, воно повинно виходить від одного пункту і розвиватися послідовно, поступово просуваючись вперед. У звичайному вихованні відсутня єдність, виходить не один процес виховання, а декілька. Повний розвиток кожного наступного рівня виховання, кожного наступного виховного віку лежить в повному і міцному розвитку всіх і кожного з попередніх рівнів і періодів. Потрібно повноцінно пережити кожен віковий період, задовольняти всі його потреби, і базувати кожен наступний крок на попередніх.

На кожному етапі свого розвитку, у кожному віці істота, яка розвивається, повинна бути лише тим, чим визначила її природа. Кожна людина буде розвиватись тим краще, чим більше матиме змогу діяти вільно у відповідності до власних потреб. Кожна дитина з народження повинна трактуватися відповідно зі своєю природою, кожній дитині повинна пред'являтися можливість вільного і всестороннього тренування власної сили [10].

Акцентуючи проблемність філософської інтерпретації, зазначимо, що Ф.Фребель порівнював розвиток дитини з розвитком природи (рослини). Назва „дитячий садок” прийшла на думку Фребелю у виді аналогії дитини з ніжною рослиною, ріст якої залежить від уміння і турботи садівниці, – саме так лагідно називав педагог вихователя [7].

Ф.Фребель вважав дитину носієм вроджених ідей. На його думку, дитина народжується із зародками ідей, її діяльність зумовлена інстинктами і незалежна від оточення. Як уже було зазначено, дитина наділена чотирма інстинктами: діяльності, пізнання, художнім і релігійним. За трактуванням Ф.Фребеля, інстинкт діяльності, активності – прояв у дитині єдиного творчого божественного начала, інстинкт пізнання – закладене в людині прагнення пізнати внутрішню сутність усіх речей, тобто Бога. Отже, у розумінні природовідповідності виховання Ф.Фребель виходив з положення Й.-Г.Песталоцці про саморозкриття людиною власних здібностей, філософії тотожності Ф. Шелінга та панентеїстичних вчень К. Краузе. Він

уважав виховання процесом, який сприяє розвиткові якостей, закладених у дитині природою. [6].

Віковий період не можна відділяти один від одного, вони зв'язані, як у людстві кожне покоління зв'язано з попереднім і визначає характер наступного. Тому у вихованні дітям потрібно все пропонувати у взаємозв'язку. Спостереження і розуміння таких явищ закладено в дитині природою, тому вихователі повинні лише йти назустріч природі, допомагати їй [1].

Ф. Фребелю вдалося втілити в життя ідею планомірного турботливого виховання в ранньому дитинстві, саме він став творцем „дитячих садів” – нових освітньо-виховних установ для дітей дошкільного віку. Повага до особистості дитини, обережне ставлення до дитячої душі, щира турбота про її фізичний, розумовий, психічний розвиток – ось головні вимоги до вихователя. Водночас, педагог – не лише доглядач за дітьми, він спрямовує їхній розвиток, відтак повинен враховувати й індивідуальні прояви на певному віковому етапі.

При цьому Ф. Фребель виходив із природних особливостей дітей молодшого віку (рухливість, безпосередність, допитливість, прагнення до наслідування та ін.) і вважав, що для задоволення потреб дитини в діяльності й спілкуванні необхідно організовувати її заняття у товаристві ровесників. До засобів, за допомогою яких передбачається стимулювати розвиток природних задатків дитини, Ф.Фребель відносив гру і ручну працю. У його трактовці гра – діяльність інстинктивна, вищий ступінь дитячого розвитку, відображення внутрішнього світу дитини.

Ф. Фребель вважав, що процес саморозвитку повинен забезпечуватися певними умовами, які дають внутрішнім силам розвиватися і реалізовуватися зовні. Таким чином Ф.Фребель розвивав ідеї природовідповідності у вихованні дітей.

Ураховуючи викладене, підкреслимо, що *природовідповідність- закон* виховання, який педагог виводив з твердження про єдність і тотожність законів розвитку природи та людини [10]. Дитину, як і дорослу людину, Ф. Фребель розглядав носієм божественної сутності, істотою, що розвивається. Однак дитина розвивається в процесі саморозкриття, її зростання і розвиток є процесом розвитку задатків і здібностей. Рушійною силою цього розвитку виступає внутрішній імпульс. А так, як дитина є цільний організм, то виховання його повинно бути цільним, воно повинно розвиватися послідовно. У цьому і полягає принцип природовідповідності за Ф. Фребелем.

Література

1. Авраменко О.О. Проблема соціалізації особистості в педагогічній системі Фрідріха Фребеля / О.О. Авраменко // [Електронний документ] – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua.
2. Аносов І.П. Антропологізм як чинник гуманізації освіти (теоретико-концептуальні основи) : Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / І.П. Аносов; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. — К., 2004. – С. 2.
3. Бех І.Д. Особистісно-орієнтоване виховання в сучасній соціокультурній ситуації / І.Д. Бех // Креативна педагогіка : наук.-метод. зб. / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця, 2010. – Вип. 2. – С. 16.
4. Виноградов Н. Д. Очерки по истории идей дошкольного воспитания / Н.Д. Виноградов // - Л.-М., 1925.-156 с.
5. Волинець С. В. Освіта як суттєвий фактор самоактуалізації особистості в сучасному світі / С. В. Волинець // [Електронний документ] Філософські проблеми гуманітарних наук : альманах / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – Режим доступу: www.info-library.com.ua/books-text-11540.html.
6. Каптеров П.Ф. Основатель детских садов / П. Ф.Каптеров // Образование. – №1. – 1896. – С.16-39.
7. Клейн. Ф. Парижские Детские Сады /Ф. Клейн // Пер. с француз. С.Кауфман. Под ред. и с предисл. С.Русовой. – Изд. Киевского Фребелевского Общества. – К., 1916. – 150 с.
8. Павлова Г. В. Розвиток постнекласичної освітньої парадигми / Г.В. Павлова // [Електронний документ] Філософські проблеми гуманітарних наук: альманах / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – Режим доступу: www.info-library.com.ua/books-text-11540.html.
9. Прудченко І.І. Філософські засади освітньо-виховної системи Ф.Фребеля (1782-1852) / І.І. Прудченко // Вища освіта України. – № 3 (Додаток 1). – Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – К.: ГНОЗИС, 2009. – С. 127-130.
10. Фребель Ф. Педагогические сочинения. Т.1: Воспитание человека / Ф.Фребель // Пер. с немецкого И.Д.Городецкого; Под ред. Д.Н.Королькова. Изд. 2-е. – М.: Книгоиздательство К.И.Тихомирова, 1913. – 359 с.

ПРИНЦИП ПРИРОДОСООТВЕТСТВИЯ В ФИЛОСОФИИ ВОСПИТАНИЯ ФРИДРИХА ФРЕБЕЛЯ

Т.С. Литвиненко

Рассматривается творческое наследие немецкого педагога Ф.Фребеля. Проанализированы научные источники основных аспектов идей Ф.Фребеля в теории и практике дошкольного воспитания. Исследуется роль философско-педагогических взглядов ученого в развитии дошкольного образования мира. Определяется принцип природосообразности воспитания в философской интерпретации педагогических взглядов Ф.Фребеля. В условиях гуманизации и демократизации педагогического процесса в философии воспитания Ф.Фребеля могут быть приоритетными такие идеи как гуманное отношение к детям, развивающий и демократический характер воспитания, учитывание индивидуальности ребенка и др. Перспективы дальнейших исследований в этом направлении связаны с изучением источников по определению педагогических условий внедрения элементов системы Ф.Фребеля в дошкольном образовании Украины в соответствии с социокультурными условиями современности.

Ключевые слова: педагогическая система Ф.Фребеля, философия воспитания, принцип природосоответствия, человек, образование.

A PRINCIPLE OF COMPLIANCE WITH NATURE IN THE PHILOSOPHY OF EDUCATION OF FROEBEL

T.S. Lytvynenko

The article considers the creative heritage of German pedagogue F.Froebel. It analyzes scientific sources on major aspects of Froebel ideas of the theory and practice of preschool education. The author explores the role of philosophical and pedagogical views of the scientist in the development of preschool education in the world. The article determines a principle of compliance with nature in terms of philosophical interpretation Froebel's educational views. In terms of humanization and democratization of the educational process in the philosophy of education of Froebel can be prioritized such ideas as the humane treatment of children, developmental and democratic nature of education, taking into account the individuality of the child, etc. Prospects for further research in this area are related to the study of sources base to identify pedagogical conditions of introduction of Froebel system elements into pre-school education in Ukraine under modern social and cultural conditions.

Conformity to nature is an educational law, derived by the pedagogue from the assertion as to the unity and identity of the nature and human development laws. A child, as well as an adult, was considered by F. Fröbel as the carrier of godhead, a developing being. However, a child develops while self-realizing, his or her growth and development comprise the process of developing abilities and potential. The driving force of the above development is an internal trigger. Since a child is an integral body, his or her education must be holistic and consistent. This is the basis of the conformity to natural law according to F. Fröbel.

Key words: Froebel pedagogic system, philosophy of education, the principle of compliance with nature, human, education